

“איתן” זן חיטה אפיל, מקומו בהרכב זני החיטה לתחמיץ

אנגל ע., מנהל מרכז מזון נהלל
 הגאי ג., מרכז רפת מצר
 ליבר ד., פלחה ומרכז משק מצר
 קוגוט ח., מנהל מרכז מזון ניצני עז
 לשם י., מינהל המחקר

הזן “איתן”, זן חיטה אפיל ייעודי לתחמיץ הוא משתבל כשלושה שבועות לאחר הזן “גליל” וכשבועיים לאחר הזן “אילון”. השימוש בזן “איתן” יאפשר הארכת עונת הקציר, יעול עבודת מיכון הקציר ואף הוזלתו. כמו כן, ניתן להשתמש בזן זה בפסח ללא הפסד יכול ובשמיטה.

בכתבה המובאת להלן מובאים מספר נתונים מייצגים על ביצועי הזן “איתן” בשני אזורים בארץ, – אזור גרנות ואזור עמק יזרעאל המערבי בשנת 2000/2001.

יבול החומר היבש של הזן “איתן” בשני האזורים נע בתחום 1100–1200 ק”ג/ד’ ושל הזן “גליל” בתחום 1000–1100. ההפרשים אינם גדולים, אולם כאשר מדובר בחלקות של מאות דונמים בכל מקרה, הרי שתוספת היבול היא משמעותית.

שנת 2000/2001 היתה שנת גשם לא אופיינית. סה”כ המשקעים לשנת 2000/2001, באזור גרנות ירדו 420 ובעמק יזרעאל המערבי 389 מ”מ. הגשם הראשון היה ב-28/9 והאחרון היעיל היה ב-20/2.

למרות שקציר הזן “איתן” היה 74 ו-57 ימים אחרי הגשם האחרון במצר ובמגל, בהתאמה – הצמחים בעת הקציר היו ירוקים. לעצירת הגשם בשלב כה מוקדם של הגדילה יש השפעה שלילית על היבול ובמיוחד על הזנים האפילים. לכן יש לשער, שבמשטר גשמים ממוצע לאזור זה, המצטיין בגשמים בסך 58 מ”מ במרץ ועוד 23 מ”מ באפריל (1), היו הזנים האפילים מגיבים בתוספת יבול, בעוד הזנים הבכירים לא היו מסוגלים לכך מאחר שהם הגיעו לשלב הבשלה שבו אין יותר תוספת יבול. הזנים האפילים “אילון” ו”איתן” משתבלים כ-14 וכ-21 ימים, בהתאמה, לאחר הזן “גליל”. שילוב

במשך שנים רבות השתמשו בזני החיטה המיועדים לקמח גם לתחמיץ. אלה זנים בכירים בד”כ שבטיפוחם נעשה מאמץ להבטיח מילוי הגרגר כל עוד יש מים בקרקע. לגרגר גדול יתרון רב בהפקת קמח. לשימוש בזני החיטה הבכירים גם לתחמיץ היו מספר יתרונות וביניהם גמישות בניצול היבול במקרה של שנה ברוכה, קרי השארת השדה לחיטה לקמח. אך היו גם חסרונות שהבולט שבהם – הבשלת הזן התפרסה על תקופה קצרה, העומס על מערך הקציר היה גדול, במקרים רבים החל הקציר לתחמיץ לפני הזמן האופטימלי ונגרם הפסד ביבול ובמקרים רבים אחרים נערך הקציר בשלב הבשלה מאוחר, כאשר הקמה היתה כבר יבשה, איכות החמצה נפגעה כמו גם איכות התחמיץ.

רק ב-10–15 השנים האחרונות נכנסו לשדות המזרע זני חיטה יעודיים למספוא. היו אלה בעיקר זנים אפילים, שהבולט ביניהם היה הזן “אילון”. הזנים האפילים לא רק שאיפשרו פריסה רחבה של עונת הקציר ובכך נתנו סיכוי לניצול יעיל יותר של מערך הקציר, אלא סיפקו גם חומר איכותי יותר וביבול גבוה יותר, בתנאי שהמים בקרקע לא היו גורם מגביל בצמיחה. בנוסף לכך, הזנים האפילים הנקצרים לפני יצירת הגרגר יכולים לשמש כתחמיץ כשר לפסח ובשנת שמיטה. לאחרונה טופח זן אפיל חדש – “איתן” שמועד ההשתבלות שלו מתרחש באמצע אפריל, כ-10 ימים לאחר הזן “אילון”.

טבלה 1. יבולים, יעודים ואיכות של זן החיטה לתחמיץ "איתן", בהשוואה לזן "גליל" בשני אזורים (גודל השטח לכל זן בכל מקום נע בין 220–280 ד' וכל היבול נשקל).

אזור גרנות

המשק	הזן	יבול יבש ק"ג/ד'	מועד קציר	יעוד	חלבון %	NDF %	ADF %
מצר	איתן	1200	2) 5.5.01	שחת	11.0	62.8	35.6
מגל	איתן	1100	1) 18.4.01	תחמיץ	10.8	52.1	28.9
מגל	גליל	1100	3) 8.4.01	תחמיץ	10.7	52.4	29.3

אזור עמק יזרעאל

יוקנעם	איתן	1200	1) 16.4.01	תחמיץ	10.0	58.4	39.7
יוקנעם	גליל	1050	3) 4.4.01	תחמיץ	9.0		

(1) השתבלות; (2) הבשלת חלב; (3) הבשלת דונג.

אמנם, ניתן לקצור לתחמיץ גם זן חיטה בכיר, ללא גרגרים, אולם אז היבול יהיה נמוך בגלל קיצור תקופת הגדילה. לעומת זאת, בזן אפיל אין פחיתה ביבול בגלל תקופת הגידול הארוכה.

סיכום

זן החיטה "איתן" – זן אפיל לתחמיץ, מאפשר הארכת עונת עשיית התחמיץ בכשלושה שבועות מעבר לזמן האופטימלי לקציר הזן "גליל". יבולי הזן "איתן" דומים או גבוהים מיבולי הזן "גליל". הזן "איתן" מאחר שניתן לקצור אותו לתחמיץ ללא גרגרים או לפני שהגרגרים מגיעים לשליש ממשקלם הסופי – ניתן להשתמש בו הן בפסח של שנת הקציר והן בשנת השמיטה. אולם, בגלל אפילו – אזורים גשומים מתאימים יותר לגידולו.

המחקר

שלושת הזנים הללו יאפשר הארכת תקופת הקציר לתחמיץ בכשלושה שבועות, בהשוואה לתקופה המתקבלת משימוש בזן אחד בלבד. הארכת תקופת הקציר לתחמיץ בשלושה שבועות תאפשר קציר כל זן במועד האופטימלי מבחינת היבול והאיכות, תיעל את עבודות מיכון הקציר ואף תזיל אותו.

בנוסף ליתרונות בהארכת תקופת הקציר, הזנים האפילים מאפשרים שימוש בתחמיץ חיטה "כשרה" בפסח ובשנת שמיטה. חיטה שנקצרה לפני שהגרגר שלה הגיע לשליש מגודלו הסופי מותרת בשימוש בפסח ובשמיטה. ניתן להכין תחמיץ ולהשתמש בו בפסח של אותה שנה. אולם מאחר שהפסח אינו חל במועד קבוע ביחס ללוח הגרגוריאני, לא בכל שנה ניתן לקצור, להכין תחמיץ ולהשתמש בו בפסח של אותה שנה. אולם ניתן לעשות זאת ב־10 מתוך 19 שנים (2).

רשימת ספרות

1. השרות המטאורולוגי, חטיבת שירותי אקלים 1990. ממוצעים אקלימיים תקינים של כמות הגשם 1961–1990. השרות המטאורולוגי, בית דגן 1990.
2. לשם י., קריבץ ג', ודבש לבנה 1994. גן שדה ומשק; חקר ומעש 37:16–41.